

"ונקדש בכבודי" - בְּכַבּוּדִי, וסבור הייתי או אני או אתה, עכשיו תדע שהם גדולים ממני וממך. אין זה לפי הפשט. וכי היה מבשר הקב"ה למשה עשו לי משכן ובו ביום ימותו הגדולים שבכם?⁵

רמב"ן ויקרא פרק י פסוק ג

וטעם וידום אהרן - שהיה בוכה בקול, ואז שתק. או כטעם "ואל תדום בת עינך" (איכה ב יח).⁶

ספרי במדבר פסקא נח

כשהקב"ה מדבר הכל שותקים שנאמר: "דמו יִשְׁבִי אֵי סַחַר צִידוֹן עֲבַר יָם מְלֹאֹף" (ישעיה כג ב), ואומר: "וידום אהרן".⁷

מסכת ברכות דף ו עמוד ב

אגרא דבי טמיא - שתיקותא.

פירוש שטיינזלץ שם: שכר שהיה בבית האבל - השתיקה.⁸ שהיא הדרך העיקרית שבה מבטאים המנחמים את השתתפותם בצער של המתאבל.⁹

ילקוט שמעוני פרשת בהעלותך רמז תשלז

אמר רבן שמעון בן גמליאל: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה (אבות א יז). אמרו רבותינו: שני דיקולוגין¹⁰ היו עומדין לפני אדריינוס. היה אחד מהן מלמד על הדבור שהוא יפה ואחד מלמד על השתיקה שהיא יפה. אמר לו האחד: מרי, אין טוב מן הדבור. אילולי הדבור היאך הכלות מתקלסות והיאך היה משא ומתן בעולם והיאך היו הספינות פורשות ביים? מיד א"ל לאותו שהיה מלמד על השתיקה שהיה יפה: היאך אתה למד על השתיקה? מיד בא לדבר.¹¹ עמד אותו שהיה מלמד על הדבור וסטרו על פיו. א"ל המלך: למה סטרת אותו? א"ל: מרי, אני למדתי מן הדבור על הדבור וזה בא ללמד משלי על שלו!¹²

⁵ רשב"ם לא אוהב את האגדה הזו מסיבות ברורות. אך לאיזו אגדה הוא מתכוון? בנוסח רשב"ם במקראות גדולות שבידינו, מציינים את הגמרא בזבחים הנ"ל כמקור לאותה אגדה. אך נראה יותר שכוונתו למקבילה במדרש ויקרא רבה יב ב שם הדברים קשים הרבה יותר: "ונקדש בכבודי - זה הדיבר נאמר למשה מסיני ולא נודע בו עד שבא המעשה לידו. וכשבא מעשה לידו אמר לאהרן: אהרן אחי, מסיני נאמר לי: עתיד אני להיוועד להן לישראל ולהתקדש בהן בבית זה ובאדם גדול אני מקדשו. וסבור הייתי או בי או בך בית זה מתקדש, עכשיו נמצאו שני בניך חביבין ממנו. כיון ששמע אהרן כך וידע שבניו ידועי שמים הם, שתק וקיבל שכר טוב על שתיקתו. זהו שכתוב: וידום אהרן". כך או כך, קשה לרשב"ם לקבל גישה פטליסטית זו הקובעת שמראש נקבע שחנכות המשכן תלויה במוות - מוות של איש חשוב. ואולי גם על דברים אלה אפשר לומר - "וידום אהרן" ...

⁶ "וידום" משמע שלפני כן לא נדם. אדרבא אומר הרמב"ן - בכה. ואחרי שמשא דיבר אליו (או מסיבה כלשהי אחרת) - נדם. צריך להבין מהי התוספת: "ואומר וידום אהרן". (ראה המדרש בשלמותו במקור שם). אלא אם נאמר שבמות נדב ואביהוא בניו, חש אהרן שהקב"ה "מדבר אלי", בדומה לפסוק בישעיהו. וכשאדם אכן מרגיש כך, התגובה שלו היא פשוט לשתוק.

⁸ כיון ש"טמיא" פירושו "עצמות", יש שמדקדקים שמדובר דווקא לפני הקבורה כאשר המת עוד לפנינו וצריך לשומרו שאז גם אסור בלימוד תורה (מעין הברכות, מובא במהדורת ארטסקרול כאן). אבל אחרי הקבורה, אדרבא מצווה לדבר ולנחם. ראה דברינו בהערה הבאה.

⁹ ובמסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק לז לגבי רעי איוב שבאו לנחמו: "מלמד שהיו יושבין ושותקין לפני איוב". אבל בסופו של דבר המנחמים כן מדברים ועל כך יש הרבה מאד בש"ס ובמדרשים. אלא שאסור למנחמים לפתוח בדברי נחמה לפני שהאבל מרשה להם. "אין מנחמין רשאים לומר דבר עד שיפתח אבל" (מועד קטן כח ע"ב). ראה שם כיצד פתח רבי ישמעאל לארבעה החכמים שבאו לנחמו: רבי טרפון, ורבי יוסי הגלילי, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא: "פתח רבי ישמעאל ואמר: רבו עונותיו, תכפוהו אבליו, הטריח רבותיו פעם ראשונה ושניה", ורק אח"כ הם מנחמים אותו. וכך משמע גם בסיפור הניחומים על מות בנו של ריב"ז באבות דרבי נתן נוסח א פרק יד שכל מנחם ביקש רשות: "נכנס ... וישב לפניו אמר לו: רבי, רצונך אומר דבר אחד לפניך? אמר לו: אמור". ושם: "אין שתיקה אלא תנחומין". ראה דברינו [ניחומים](#) ביום הזכרון לחללי מערכות ישראל.

¹⁰ טוענים - pleaders

¹¹ זה שטוען בזכות מעלת השתיקה, החל להסביר את מעלתה.

¹² אני, טוען הטוען בזכות הדיבור, השתמשתי "משלי על שלי" והלה שטוען בזכות השתיקה, משתמש "בשלי על שלי", מדבר ומרצה על מעלת השתיקה. יש להניח שאם היה הטוען למעלת השתיקה עונה לאדריינוס בשתיקה ולא מדבר היו כורתים את ראשו. (והדבר מזכיר את האמרה: "תמונה אחת שווה אלף מילים" והמענה שאת האמירה הזו עצמה קשה להביע בתמונה). במדרש זה גלשונו לנושא הרחב יותר של שתיקה מול דיבור, לא רק בהקשר עם אבל וניחומים. הרבה דברים נאמרו בשבח השתיקה: "דרש רבי יהודה ... איש כפר גבור חיל: מאי דכתיב "לך דומיה תהילה" - סמא דכולה משתוקא. כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא: מלה - בסלע, משתוקא - בתרין" (מגילה יח ע"א). ופירוש רש"י שם: "סמא דכולה משתוקא - מבחר כל הסממנין היא השתיקה". אלא שלדיבור יש בכל זאת את "המילה האחרונה" שהרי שבחי השתיקה מובעים בדיבור. קשה לכתוב על השתיקה בשתיקה. ולכן גם אנו הרשינו לעצמנו להפליג ולדרוש בשתיקתו של אהרן. לפיכך, את שני המדרשים האחרונים נשתדל להביא במינימום דיבור או תוספת משלנו. "וידום אהרן". ורק זאת עוד נאמר, שמכל דברינו אלה, ורבים אחרים שלא הובאו כאן, עולה שהמנהג שהתחדש בימינו של צפירת דומיה בימי הזכרון יש לו אחיזה ושושנים נאמנים במקורותינו.

בראשית רבה סב ב

מה בין מיתת נערים למיתת זקנים? ר' יהודה אומר: הנר הזה, בשעה שהוא כבה מאליו, יפה לו ויפה לפתילה. ובשעה שהוא כבה שלא מאליו, רע לו ורע לפתילה. רבי אבהו אמר: התאנה הזו, בשעה שהיא נלקטת בעונתה, יפה לה ויפה לתאנה. ובשעה שהיא מתלקטת שלא בעונתה, רע לה ורע לתאנה.

ר' חייא הגדול ותלמידיו ויש אומרים ר' עקיבא ותלמידיו, היו למוֹדִים להיות משכימים ויושבים ושונים תחת תאנה אחת. והיה בעל התאנה משכים ולוקטה. אמרו: שמא הוא חושדנו. מה עשו? החליפו מקומם. הלך אצלם ואמר להם: רבותי, מצוה אחת שהייתם למוֹדִים לזכות בי שתשבו ותשֶׁנו תחת תאנתי, ביטלתם! אמרו לו: אמרנו שמא את חושדנו. פייסם וחזרו למקומם. מה עשה? השכים בשחרית ולא לקטה וזרחה עליה החמה והתליעו התאנים. אמרו: בעל התאנה יודע אימתי היא עונתה של תאנה ללקוט ולוקטה.

כך הקב"ה יודע אימתי היא עונתם של צדיקים להסתלק מן העולם ומסלקם. זהו שכתוב: "דודי ירד לגנו לערוגות הבושם" (שיר השירים ו ב).¹³

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יד

כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו. נכנס רבי אליעזר וישב לפניו ... אמר לו: אדם הראשון היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ... אף אתה קבל תנחומין. אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא הזכרת לי צערו של אדם הראשון. נכנס רבי יהושע ... אמר לו: איוב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין ... אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרת לי צערו של איוב. נכנס רבי יוסי וישב לפניו ... אמר לו: אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין, שנאמר: "וידום אהרן" (ויקרא י ג) - אין שתיקה אלא תנחומין ואף אתה קבל תנחומין. אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרתני צערו של אהרן.¹⁴

מדרש תהילים מזמור סה

"למנצח מזמור לדוד שיר, לך דומיה תהילה אלהים בציון". ... כך אמר הקב"ה: יכול אני לעשות, אלא מדת הדין נותנת לי דומיה ... אתה דומם ואני דומם, שנאמר: "דום לה' וְהִתְחַוֵּל לוֹ" (תהלים לו ז).¹⁵

שבת שלום
מחלקי המים

¹³ ועדיין יש הבדל בין צדיקים זקנים שנלקטו בעונתם או מעט לפני כן, אך הספיקו למלא חייהם, ובין צדיקים נערים שלא זכו לבנות בית ואף לא לדור המשך, שלקיטתם שלא בעונתם רעה להם ורעה לפתילת חייהם שנתפחמה שלא בזמנה. ראה ההספד על ר' בון בר' חייא, בשיר השירים רבה פרשה ו סימן ו, על הפסוק "מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל" (קהלת ה יא), בדברינו [מתוקה שנת העובד](#) בשיר השירים.

¹⁴ וכך גם ר' שמעון שם שמזכיר את בנו של דוד המלך שנפטר (שמואל ב פרק יב: "אֲנִי הֵלֵךְ אֵלָיו וְהוּא לֹא יָשׁוּב אֵלָי"). היחידי שריב"ז קיבל את דברי התנחומים שלו היה רבי אליעזר בן ערך שהמשיל את הבן הנפטר לפיקדון: "משל למה הדבר דומה? לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון. בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום. אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא ויש לקבל עליך תנחומין כשהחזרת פקדונך שלם. אמר לו רבי אליעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין". וכבר הארכנו כאמור לדון במדרש זה בדברינו [ניחומים](#) ליום הזכרון לחללי מערכות ישראל. ראה גם דברינו [החרש היה ליבם](#) בפרשת החודש. מה שנוגע לעניינינו הוא שר' יוסי רואה בשתיקתו של אהרון "וידום אהרון" קבלת תנחומים, אך ר' יוחנן שאינו מקבל נחמה זו, אפשר שזה בשל הטענה הרגשית: "לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרתני צערו של אהרן"; אך אפשר שהוא חולק מכל וכל וסבור ששתיקתו של אהרון היא שתיקה רועמת ואי קבלת הדין. מצודות שם: והתחולל - מלשון תוחלת ותקווה.¹⁵